

8. Щербенко Є. Вивчення політичного дискурсу: методологічна розвилка / Є.Щербенко. // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса, 2012. - № 1 (57). – С.99-108.

1. Vann Dejk T. K opredeleny`yu dy`skursa / T.Vann Dejk [Электронный ресурс] – Rezhym`m dostupa: <http://www.psyberlink.flogiston.ru/internet/bits/vandijk2.htm>.

2. Dem`yankov V.Z. Poly`ty`chesky`j dy`skurs kak predmet poly`tology`cheskoj fy`lology`y` / V.Z. Dem`yankov [Электронный ресурс] – Rezhym`m dostupa: http://www.infolex.ru/PolDis.html#_Toc31990054.

3. Jorgensen Mary`anne V., Fy`lly`ps Luy`za Dzh. Dy`skurs-analy`z. Teory`ya y` metod. / M.V. Jorgensen y` dr. – Per. s angl. – 2-e y`zd., y` spr. – Xar`kov: Y`zd-vo «Gumany`tarnyj Centr», 2008. – 352 s.

4. Kuz`my`n P.V. Poly`ty`chesky`j dy`skurs vlasty` y` oppozy`cy`y` v sovremennoj Ukray`ne. Vestny`k SevGTU / P.V. Kuz`my`n. – Sevastopol` : Y`zd-vo SevNTU, 2012. – Выр. 136: Poly`tology`ya. – S.119-124.

5. Ny`ky`ty`na K.V. Poly`ty`chesky`j dy`skurs SMY` y` ego osobennosty` / K.V.Ny`ky`ty`na [Электронный ресурс] – Rezhym`m dostupa: www.bali.ostu.ru/ums/arhiv/2006/2/Nikitina.doc.

6. Petlyuchenko N.V. Xary`zmaty`ka: movna osoby`stist` i dy`skurs: monogr. / N.V.Petlyuchenko. - Odesa: Astropry`nt, 2009. - 464 s.

7. Tretyak O.A. Polity`chny`j dy`skurs i polity`chna sfera: zmist ta spivvidnoshennya ponyat` / O.A.Tretyak // Naukovi praci: Naukovo-metody`chny`j zhurnal. – Vy`p.163. – T.175. Politologiya. – My`kolayiv: Vy`d-vo ChDU im. Petra Mogy`ly`, 2011. – S.99- 103.

8. Shherbenko Ye. Vy`vchennya polity`chnogo dy`skursu: metodologichna rozvy`lka / E.Shherbenko. // Naukovi zapy`sky` Insty`tutu polity`chny`x i etnonacional`ny`x doslidzhen` im. I.F.Kurasa NAN Ukrayiny`. – К.: ІПіЕНД ім.І.Ф.Кураса, 2012. - # 1 (57). – С.99-108.

Рецензент Мілова М.І., д. політ.н., професор кафедри політології Одеського національного університету імені І.І.Мечникова

26.03.2014

УДК 001.92:339.92(477+470+571)

Тихомирова Євгенія

ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО КРІЗ ПРИЗМУ ДИСКУРСИВНОЇ СВІДОМОСТІ

Автор здійснив дискурсивний аналіз проблематики транскордонної взаємодії в інформаційному просторі України. Досліджено такі аспекти інформаційної трансляції зазначеної проблематики: науковий дискурс, дискурси новинних повідомлень та дискурс друкованих ЗМІ на східному прикордонні України, що є яскравим прикладом конфліктного зіткнення двох інтеграцій, які відображають дві різні моделі відношення до ЄС. Одну називають «партнерська», на неї орієнтується Росія, другу – «асиміляційна», в її напрямку зараз спрямована політика України. В Україні відсутнє єдине бачення транскордонної взаємодії на рівні і наукового дискурсу, і медіа-дискурсу, і громадського дискурсу. Поширеність до недавнього часу одночасно євразійського та європейського трактування транскордонного співробітництва, а також думки, що східний українсько-російський кордон є кордоном «між своїми», ускладнило заміну «радянського» дискурсу кордону на європейський. Це створило проблемні ситуації як на теоретичному рівні, так і у практиці реалізації євроінтеграційного курсу України.

Ключові слова: дискурс, євроінтеграція, ЄС, інформаційний простір, кордон, Росія, транскордонне співробітництво, Україна.

Тихомирова Євгенія

ТРАНСГРАНИЧНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДИСКУРСИВНОГО СОЗНАНИЯ

Автор осуществил дискурсивный анализ проблематики трансграничного взаимодействия в информационном пространстве Украины. Исследованы такие аспекты информационной трансляции указанной проблематики: научный дискурс, дискурсы новинных сообщений и дискурс печатных СМИ на восточном пограничье Украины, что является ярким примером конфликтного столкновения двух интеграций, которые отображают две разные модели отношения к ЕС. Одну называют «партнерская», на нее ориентируется Россия, другую – «ассимилирующая», в ее направлении сейчас идет Украина. В Украине отсутствующее единое видение трансграничного

взаємодія на рівні наукового дискурсу, і медіа-дискурсу, і суспільного дискурсу. Розповсюдженість к недавньому часу одночасно євразійського і європейського трактування трансграничного співробітництва, а також думка, що східна українсько-російська межа є межею «між своїми», ускладнює заміну «радянського» дискурсу межі на європейський. Це створило проблемні ситуації як на теоретичному рівні, так і в практиці реалізації євроінтеграційного курсу України.

Ключові слова: дискурс, євроінтеграція, ЄС, інформаційний простір, межа, Росія, трансграничне співробітництво, Україна.

Tykhomyrova Eugene

CROSS-BORDER COOPERATION IN THE LIGHT OF THE DISCURSIVE CONSCIOUSNESS

The author carried out a discursive analysis of the problems of cross-border cooperation in the information space of Ukraine. Investigated such aspects of information specified broadcast perspective: scientific discourses, discourse new messages and print media discourse on the eastern border of Ukraine, which is a prime example of the conflict of collision of two integrations, which represent two different models in relation to the EU. One is called "affiliate", it focuses Russia, friend - "assimilative" in her direction now is Ukraine. Ukraine does not have a unified vision of cross-border cooperation at the level of discourse and scientific and media - discourse and public discourse. The prevalence of the recent time both Eurasian and European interpretation of cross-border cooperation, as well as opinions that the eastern Ukrainian- Russian border is the border "between their" complicated replace "Soviet" discourse on the European borders . This created a problematic situation as equal to the theoretical and practical implementation in the European integration course of Ukraine.

Keywords: discourse, European integration, the EU, information space, border, Russia, transboundary cooperation, Ukraine.

Постановка наукової проблеми та її значення. Для розвитку трансграничного співробітництва до недавнього часу існував значний потенціал на східному кордоні України, який презентував євразійські інтеграційні процеси, що визначали зустрічну консолідацію пострадянського простору. Трансграничне співробітництво на сході України було яскравим прикладом зіткнення двох інтеграцій, які відображали дві різні моделі відношення до ЄС – «партнерську» (бачення Росії), другу – «асиміляційну» (орієнтація України). Все це обумовлює як актуальність поставленої проблеми, так і її складність і амбівалентність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти україно-російської прикордонної взаємодії стали предметом вивчення в працях Адамова Б., Баглікової М., Вовк С., Гарагонича В., Кирюхіна О., Ковальського Г., Михайлової Л., Цехановича В., Яценко А., тощо. Багато вчених досліджують діяльність конкретних євро регіонів східно-слов'янської вісі трансграничного співробітництва: Голиков А., Гуцало Б., Кирюхін А., Нечаєв Г., Никишкін Ю., Саєнко О. та ін.

Тема інформаційного забезпечення саме трансграничної співпраці східних регіонів України і західних областей Росії у науковій літературі висвітлена вкрай недостатньо. Саме тому метою нашого дослідження став дискурсивний аналіз проблематики східнослов'янської трансграничної взаємодії в інформаційному просторі України. Предметом були обрані такі аспекти інформаційної трансляції зазначеної проблематики: науковий дискурс, дискурси новинних повідомлень та дискурс друкованих ЗМІ на східному прикордонні України.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Дискурс – багатозначний термін. У тексті нашої праці даним терміном описується спосіб говоріння, який визначає – який або чий дискурс, тому що нас цікавить не дискурс узагалі, а його конкретні різновиди, що задаються широким набором параметрів: суто мовними відмітними рисами (тією мірою якою вони можуть бути чітко ідентифіковані), стилістичною специфікою (багато в чому обумовленої кількісними тенденціями у використанні мовних засобів), а також специфікою тематики, систем переконань, способів міркування і т.д. Як нам здається, спосіб говоріння багато в чому визначає і створює предметну сферу дискурсу, вказує на комунікативну своєрідність суб'єктів трансграничної взаємодії. Проходячи крізь призму дискурсивної свідомості, в інформаційному полі України трансграничне співробітництво не лише проявляється у різновекторності поглядів регіональних еліт, але і сприймається в різних контекстах на рівні громадської свідомості.

Об'єкти – носії інформативності дискурсів: тексти наукових статей з проблематики трансграничного співробітництва на східних кордонах України; б) тексти статей і новин у

друкованих періодичних виданнях та інтернет-ресурсах україно-російського прикордоння; в) результати досліджень громадської думки в україно-російському прикордонні.

Таблиця 1

Матриця дискурсів осмислення транскордонної взаємодії східних регіонів України

	Науковий дискурс	Медіа-дискурс	Дискурс громадський
Геополітичний дискурс	xx	xx	xx
Економічний дискурс	xx	xx	xx
Політичний дискурс	xx	xx	xx
Соціальний дискурс	xx	xx	xx
Культурний дискурс	xx	xx	xx
Екологічний дискурс	xx	xx	xx
Дискурс теньової інтеграції	xx	xx	xx

Науковий дискурс транскордонного співробітництва у східнослов'янському вимірі представлений переважно працями науковців Сходу та Півдня України. Один з них, мариупольський політолог Рябінін Є. зазначає, що «активізація інтеграції у формі транскордонного співробітництва відноситься до завдань державної регіональної політики України», а «еврорегіони, як форма транскордонного співробітництва, сприяють не лише посиленню і поглибленню добросусідських відносин між державами, але й є своєрідним інструментом для інтеграції тієї або іншої країни до європейських структур [4, с. 95, 100].

Сумчанин О.Замора говорить про транскордонне співробітництво як один з кроків європейської інтеграції [1]. Харківська дослідниця Ільченко Н. стверджує, що транскордонне співробітництво є важливим елементом інтеграційного процесу, що здійснюється шляхом оптимального поєднання можливостей і ресурсів прикордонних регіонів суміжних країн. На її думку, «в Україні транскордонне співробітництво сьогодні розглядається у двох площинах – як інструмент розвитку прикордонних територій і як чинник реалізації її євроінтеграційних прагнень» [2].

Донецький автор А. Куліков вважає, що у сучасних умовах транскордонна взаємодія виступає як «лабораторія» або експериментальний майданчик європейської інтеграції, «транскордонне співробітництво регіонів України є безпосередньою формою участі громад, органів самоврядування прикордонних регіонів України у загальній системі європейської інтеграції, формою реальної співпраці регіонів України та ЄС» [3].

Тема інформаційного забезпечення саме транскордонної співпраці східних регіонів України і західних областей Росії у науковій літературі висвітлена вкрай недостатньо. Дисциплінарні дискурси транскордонного співробітництва пов'язані з традиціями аналізу в окремих дисциплінах. На нашу думку, найбільш яскраво цей дискурс може бути проілюстрований на прикладі економічних наук, де робиться акцент на зростанні взаємодії економіки прикордонних регіонів, транскордонному співробітництві як провідному факторі реалізації транзитного потенціалу України, впливі на прикордонний економічний обмін і мобільність робочої сили, державному регулюванні транскордонного економічного співробітництва, аналізі його місця в регіональному та євроінтеграційному розвитку. Враховуючи роль державних установ у створенні новинних потоків інформації, політичний дискурс має пріоритет у новинній інформації.

Ідеологічні дискурси транскордонного співробітництва охоплюють такі трактування взаємодії прикордонних територій, в яких чітко виражена позиція «за-проти» транскордонного співробітництва. Особливо помітні розбіжності ідеологічних дискурсів транскордонного співробітництва правлячої еліти та опозиції, презентанти останньої розглядають східне прикордоння як «п'яту колону», що забезпечує пануванням Росії у східноєвропейських регіонах України.

Культурний дискурс пов'язаний з дослідженням транскордонного культурного обміну, впливу сусідських культурних традицій на національну культуру і культурну практику суспільства по іншій бік кордону.

Глобальний дискурс, який вже у 80-ті роки сформувалася як програмний та постійний дискурс, а головними темами його стали – вплив людства на довкілля.

Геополітичні дискурси визначає різні напрямки розвитку України – на Схід чи на Захід, євразійський чи європейський напрям транскордонне співробітництво має обирати. При чому

існує група тих, хто бачить західний кордон України більш відкритим, аніж східний, оскільки віддає перевагу перспективі участі України в процесах європейської, а не євразійської інтеграції.

«Тіньову інтеграцію» презентує тематика торгівлі наркотиками, людьми, зброєю, а також транскордонні епідемії. Науковці акцентують увагу фільтруючій ролі кордону, який покликаною забезпечувати непроникнення в Україну міжнародного криміналу, нелегальних мігрантів та контрабанди. Особлива увага звертається на проблеми створенні повноцінної сучасної інфраструктури східного кордону, через який в Україну нині потрапляють значна кількість нелегальних мігрантів та контрабанди [5]. Така постановка питання про східний кордон властива і прихильникам євроінтеграційних тенденцій України.

Медіа-дискурс транскордонного співробітництва відрізняється від наукового, перш за все, завуальованістю ідеологічних орієнтацій. Про це свідчить проведено дослідження публікацій щодо україно-російських відносин, що було проведено на кордоні Луганської і Воронежської області. Так, громадські організації Луганщини і Воронежської області – Східноукраїнський центр громадських ініціатив і Регіональний фонд «Центр захисту прав ЗМІ» у 2010 р. реалізували проект «Транскордонний репортаж», метою якого було посилення транскордонних інформаційних комунікацій між їхніми областями. Було проведено моніторинг матеріалів, присвячених російсько-українським відносинам у ЗМІ двох областей, презентацію й громадське обговорення результатів моніторингу, реалізовано програму дружніх візитів для журналістів і видання збірки матеріалів за результатами реалізації проекту.

У дослідженні було виявлено, що більшість публікацій про події в житті країн-сусіда, загалом мають позитивну тональність, хоча кількісні показники – різні по окремих боках кордону; опис подій у сусідній країні, як правило, не містять глибокого аналізу і відображають скоріше точку зору політичних еліт області, ніж реальну ситуацію; відсутня подача альтернативних думок, що не дозволяє отримувати збалансовану інформації інформувати власну позицію з висвітлених питань; різними є і пріоритети та акценти у висвітленні окремих проблем у луганських ЗМІ найбільш популярні «перезавантаження україно-російських відносин», «мовна толерантність і пропаганда російської мови», «транскордонне співробітництво» і «російські інвестиції в українську економіку»; у воронезьких ЗМІ перевагу мала тематика «президентські вибори в Україні» та «65-та річниця Перемоги у Другій Світовій війні»; «Публікації ЗМІ про російсько-українські відносини у Воронежській і Луганській областях у більшості випадків не є аналітичними матеріалами. Більшість публікацій носять описовий характер і не несуть значного пояснювального потенціалу» [6, с. 20].

Дослідники вважають кордон базовою категорією просторового аналізу і унікальним місцем накладання ідентичностей, перетину практик та полів влади і т. д. Саме тому критерієм дискурсивного аналізу сформованих у громадській думці розумінь кордону стало сприйняття кордону мешканцями населених пунктів вздовж східного українсько-російського кордону (з українського боку). Проаналізуємо результати дослідження, яке було проведено луганськими соціологами (вибірка репрезентує статевовікову та поселенську структуру Луганської області, перш за все, мешканців прикордонних населених пунктів вздовж східного українсько-російського кордону) [1].

Науковці виявили три основні позиції щодо сприйняття державного кордону: позиція «зачинений на замок» – уявлення, пов'язані з тлумаченням кордону, як захисної лінії; «відкритий для руху людей, капіталів» – уявлення, які відповідають європейській практиці; «цей кордон взагалі не потрібен» – «радянські» уявлення, обумовлені історичним минулим [7]. Кількісні показники презентовані у таблиці 2.

Ці дослідження показують негативне ставлення до кордону. Більшість мешканців прикордонної області вважають його кордоном «між своїми» і взагалі не потрібним. Особливо це стосується мешканців населених пунктів, які безпосередньо прилягають до кордону. Національна ідентифікація значуще не впливає на ставлення до кордону. Негативне ставлення більше виражене в групі з подвійною ідентифікацією: як з українцями, так і з росіянами – 60% та серед росіян – 56% (серед українців – 49%). Уявлення, що кордон «відділяє своїх від чужих» більше поширене також серед «росіян» чи людей з подвійною ідентичністю. Серед українців найбільший відсоток тих, хто вважає цей кордон «кордоном між своїми».

Таблиця 2

Розподіл відповідей на питання: «Яким повинний бути кордон між Україною та Росією?»

№ п/п	Варіант відповіді	Мешканці Луганської області n=1147	Прикордонні населенні пункти n=246

1	Зачиненим на замок	2,8	1,6
2	Відкритим для руху людей, капіталів	38,7	35,7
3	Цей кордон взагалі не потрібен	45,1	55,0
4	Інше	0,8	-
5	Важко відповісти	11,2	6,4
6	Відповідь відсутня	1,5	1,2
	Разом	100	100

Заперечення кордону характерно не тільки для людей старшого віку, які звикли до єдиного «радянського» простору, але й для молодих людей (вважають, що «кордон не потрібен» в групі 18-29 років – 38,2%, в групі 30-39 – 43,7%, в групі 40-49 років – 42,6%, в групі 50 та старше – більше 50%).

Таблиця 3

Розподіл відповідей на запитання:
«Як би Ви охарактеризували кордон України та Росії?»

№ п/п	Варіант відповіді	% до опитаних n=1147
1	Кордон, що відділяє своїх від чужих	8,5
2	Кордон між своїми	71,8
3	Інше	1,7
4	Важко відповісти	17,3
5	Відповідь відсутня	0,6
	Разом	100

Дослідники встановили значущу позитивну кореляцію ставлення до кордону респондентів з деякими ідентичностями: «радянська людина» (67% серед людей даної ідентичності вважають, що кордон взагалі не потрібен); «людина похилого віку» (в цій групі найбільше тих, хто вважає, що кордон має бути зачиненим), «людина з певною рідною мовою» (в цій групі найбільше тих, хто вважає, що кордон має бути зачиненим і найменше тих, хто не вважає кордон за потрібний); «людина з певними художніми смаками» (ідентичностями).

Привертає увагу позитивна кореляція оцінки характеру кордону та інтерпретації відносин між Росією та Україною і ставлення до мовної політики. Респонденти, які вважають відносини з Росією добрими на рівні народу, схильні частіше заперечувати кордон ніж ті, хто вважає, що існує напруга як на рівні правлячої еліти, так і народу. Показово, що половина тих, хто визнає напруженість між українцями та росіянами, вважає, що кордон все ж таки повинен бути відкритим для руху людей і капіталу. Що стосується мовного питання, то серед тих, хто підтримує українську мову як єдину державну, більшість – прибічники «відкритого» кордону (52%) і меншість – його непотрібності (34%). У цій групі переважають респонденти, що виступають за «зачинений» кордон (13% проти) [7, с.117].

Висновки. Поширеність одночасно євразійського та європейського трактування транскордонного співробітництва, а також думки, що східний українсько-російський кордон є кордоном «між своїми», пов'язані, на нашу думку, з високою лояльністю до Росії, що ускладнює заміну «радянського» на європейський дискурс кордону. Це створює проблемні ситуації як на теоретичному рівні, так і у практиці реалізації євроінтеграційного курсу України.

Література

1. Загора О.М. Чинники розвитку транскордонного співробітництва в Україні (на прикладі Сумської області) / О.М.Загора [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2008-3/doc/3/22.pdf>
2. Ільченко Н.М. Транскордонне співробітництво в Україні: перспективи розвитку євро регіонів / Н.М. Ільченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/2/21.pdf>
3. Куліков А.І. Державне управління геоінвестиційними процесами в умовах транскордонного співробітництва / А.І. Куліков [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej11/txts/10kaiuts.pdf>
4. Рябінін Є.В. Транскордонне співробітництво в системі процесів регіональної інтеграції України (політологічний аналіз) / Є.В. Рябінін. – Маріуполь, 2011. – 157 с.
5. Сушко О., Пархоменко Н. Кордони України: незавершена ланка десятилітнього державотворення / О.Сушко, Н.Пархоменко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cpcfrp.ru/projects/borders/>.
6. Транскордонний репортаж: збірник матеріалів проекту / За заг. ред. В.В.Щербаченка. – Луганськ: СПД Резніков В.С., 2010. – 132 с.

7. Хобта С.В. Політичний кордон: теоретичне бачення та буденне сприйняття (на прикладі східного українсько-російського державного кордону) / С.В. Хобта // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна: зб. наук. пр. – № 999. – Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. – С.114-120.

1. Zamora O. M. (2008) Chinniki rozvitku transkordonnogo spivrobitnitstva v Ukrayini (na prikladi Sumskoyi oblasti) [Determinants of cross-border cooperation in Ukraine (for example, Sumy region)]. – Retrieved from : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2008-3/doc/3/22.pdf> [in Ukrainian].

2. Ilchenko N.M. (2012) Transkordonne spivrobitnitstvo v Ukrayini: perspektivi rozvitku Evroregioniv [Cross-border cooperation in Ukraine: Prospects of European regions]. – Retrieved from : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/2/21.pdf> [in Ukrainian].

3. Kullkov A.I. Derzhavne upravlinnya geoinvestitsiyinimi protsesami v umovah transkordonnogo spivrobitnitstva [Public administration heoinvestment's processes in terms of cross-border cooperation]. – Retrieved from: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej11/txts/10kaiuts.pdf> [in Ukrainian].

4. Ryabinin E.V. (2011) Transkordonne spivrobitnitstvo v sistemi protsesiv regionalnoyi integratsiyi Ukrayini (politologichniy analiz) [Cross-border cooperation within the system of processes of regional integration of Ukraine (political analysis)]. – *MarLupol*, 157s. [in Ukrainian].

5. Sushko O., Parhomenko N. Kordoni Ukrayini: nezavershena lanka desyatilitnogo derzhavotvorenniya [The borders of Ukraine: the unfinished nation-link ten years of State Building]. – Retrieved from : <http://cpcfpu.ru/projects/borders/> [in Ukrainian].

6. Scherbachenko V. V. (Ed.). (2010). Transkordonniy reportazh [Cross-border reporting] : zbirnik materIaliv proektu / Shidnoukrayinskiy tsentr gromadskih initsiyativ. – Lugansk: SPD Reznikov V.S., 132 s. [in Ukrainian].

7. Hobta, S. V. (2012) Politichniy kordon: teoretichne bachennya ta budenne spriynyattya (na prikladi shidnogo ukrayinsko-rosiyskogo derzhavnogo kordonu) [Political boundaries: theoretical vision and everyday perception (for example, the eastern Ukrainian-Russian border)]. *Visnik Harkivskogo natsionalnogo universitetu imeni V. N. Karazina* : [zb. nauk. pr.] # 999. – H. : HNU im. V. N. Karazina. S.114-120 [in Ukrainian].

Рецензент Василенко С.Д., д.політ.н., професор Одеської національної морської академії.

3.04.2014